

บทที่ 4

ระบบโรงงานอุตสาหกรรมสมัยใหม่ :

ความกดดันและท้าทายที่มีลักษณะ เป็น เหตุ เป็นผล

เป็นที่รับรู้กันทั่วไปว่า ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีทางการผลิต กระบวนการทำให้กลายเป็นอุตสาหกรรมอย่างทั่วด้าน นำมาซึ่งเงื่อนไขอันท้าทายต่อมนุษย์ ต่อระบบ เหตุผล ศีลธรรม และการรับรู้ในประเด็นความดีความงาม เงื่อนไขอันท้าทายเหล่านี้แสดงปรากฏการณ์ออกมา ในลักษณะที่รู้สึกได้ยิ่งขึ้นว่า กำลังพยายามจะเป็นอิสระจากความควบคุมของมนุษย์มากขึ้นทุกขณะ

เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว มีผลให้ระบบโรงงานอุตสาหกรรม อันเป็นองค์การสำคัญที่เป็นหัวใจของสังคมอุตสาหกรรม ผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตภายในโรงงาน ไปสู่ความเหมาะสมกับสภาพเงื่อนไขของสังคมยิ่งขึ้น ลักษณะสำคัญ 2 ประการที่เห็นได้ชัด (51:217) ได้แก่ (1) จริยธรรมใหม่ของการวางแผนงานและใช้ประโยชน์จากความรู้เพิ่มมากขึ้นในการกำหนดนโยบาย และ (2) แนวทรรศนะใหม่ในการกระตุ้นความต้องการบริโภคสินค้าและบริการให้แก่สาธารณชน ตามกรรมวิธีให้ความสำคัญแก่กลไกการตลาด เพื่อนำผลที่ได้มาพัฒนาความมั่นคงของกิจการ

ปรากฏการณ์ทั้ง 2 กรณีดังกล่าว มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และในความเคลื่อนไหวที่กำลังดำเนินอยู่ ก็คือ มีระบบอุตสาหกรรมที่พัฒนาขึ้น ระบบโรงงานอันทันสมัยขึ้นด้วย เทคนิควิทยาการแบบใหม่

ในระบบ เศรษฐกิจแบบดั้งเดิม (traditional economics) ผู้ผลิตแต่ละรายทำการผลิต เฉพาะด้าน ติดต่อกับผู้บริโภคแต่ละรายที่มีความสนใจจำกัดในอันที่จะบริโภคสินค้าที่ตนพอใจ ผู้ผลิตมีอิสระเต็มที่ในการกำหนดวิธีการผลิต ชนิดและลักษณะ เครื่องมือที่เลือกมาใช้ผลิต ความประณีต ตลอดจนปริมาณผลผลิตและ เงื่อนไขการผลิตอื่นๆ ได้ตามที่ตนตั้งใจและพอใจจะกระทำ

เวลาผ่านไป วิธีการผลิตเช่นนี้ มีอาจสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้นพร้อมกับการปรากฏขึ้นของตลาดใหม่ๆ ได้ หักถดถอยตามโรงงานขนาดย่อม จึงเริ่มมีบทบาทแทนที่อย่างมีจังหวะและค่อเนื่อง ผู้ผลิตอิสระได้ถูกกีดกันออกไป การแบ่งงานกันแบบ เก่าที่ผู้ผลิตอิสระแต่ละคนทำการผลิตสินค้าตามฝีมือและความชำนาญเฉพาะในส่วนตัวของแต่ละบุคคลได้สูญสิ้นไป ในขณะที่เริ่มมีการแบ่งงานกันทำภายในโรงหักถดถอยแต่ละโรง

เมื่อตลาดขยายตัวออกไปมากขึ้น และความต้องการเพิ่มขึ้นอยู่ไม่ขาดระยะ หักถดถอยโรงงานขนาดย่อม เหล่านี้ ก็ก้าวสู่ขีดจำกัด เกิดกว่าจะสนองความต้องการได้อีก เช่นกัน จนกระทั่งการปฏิวัติอุตสาหกรรมส่งผลให้เกิดหลังการผลิตใหม่ที่มีประสิทธิภาพ อุตสาหกรรมสมัยใหม่ขนาดใหญ่จึงเข้าแทนที่หักถดถอยโรงงานในที่สุด (52: 53-54) ผู้ประกอบการในช่วงนี้ มีทุนสะสมมากกว่าผู้ประกอบการโรงหักถดถอยเดิมหลายเท่าตัว

ความดูไปกับ เทคโนโลยีทางการผลิตที่พัฒนาไป บรรดากิจการสาธารณูปโภคก็เจริญก้าวหน้าไม่แพ้กัน การคมนาคมที่สะดวกขึ้นจึงเสมือนตัวเร่งอีกทางหนึ่ง ทำให้อุตสาหกรรมขยายตัวอย่างกว้างขวาง เทคนิคต่างๆ ในโรงงานได้รับการพัฒนาขึ้น เพื่อสนองรับตลาดที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ระบบแข่งขันแบบใหม่ ปรากฏการณ์ใหม่ของการผูกขาด จริยธรรมใหม่ทางการผลิตและการบริโภค ต่างเป็นเสมือนเงื่อนไขกำหนดระบบคิดของงานบริหารในแต่ละสถานประกอบการ มีการคิดหาวิธีการที่มีประสิทธิภาพที่สุด ประหยัดที่สุด ในการเพิ่มผลผลิต คุณภาพของผลผลิต อันจะส่งผลให้ผลผลิตออกสู่ตลาดด้วยความมั่นใจเป็นเบื้องต้น แน่แน่นอนทีเดียวว่า หลักการบริหารจัดการต่างๆ ล้วนแล้วแต่อยู่บนพื้นฐานแห่งจริยธรรมใหม่แบบบรรทัดประโยชน์สูงสุดทั้งสิ้น สิ่งที่ติดตามมาหลังจากนี้ก็คือ มีการนำหลักความเป็นเหตุเป็นผล (rationality) มาใช้ในโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหลายอย่างเอาจริงเอาจัง จนกลายเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของโรงงานอุตสาหกรรม โดยเฉพาะที่มีขนาดใหญ่ไปในที่สุด

พื้นฐานของหลักการเรื่องความเป็นเหตุเป็นผล ก็คือ การแบ่งงานกันทำอย่างละเอียดยิ่งขึ้น ระบบความสัมพันธ์ภายในโรงงาน เป็นไปแบบ เป็นทางการหรือ

ค่อนข้างจะเป็นทางการ เสีย เป็นส่วนใหญ่ มีการควบคุมการทำงาน เป็นลำดับขั้น ตำแหน่งต่างๆ จะมีการบรรจุลงอย่างอาศัยหลัก เหตุและผล พิจารณาตามความสามารถ เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีรายละเอียดซึ่งเป็นลักษณะ เฉพาะๆ อีก ตามลักษณะสินค้า ที่ผลิต โรงงานซึ่งผลิตสินค้าต่างชนิดกันย่อมจะมีลักษณะในส่วนลึกแตกต่างกันไป แต่ ทั้งหมดต่างรายล้อมศูนย์กลางอันเดียวกัน คือ จริยธรรมของการผลิตแบบอุตสาหกรรม สมัยใหม่

การที่มีระบบบริหารงานนี้เองโรงงานจึงมีระบบขึ้น ตำแหน่งการงานหน้าที่ ต่างๆ เริ่มมีการพึ่งพาอาศัยกัน กรรมวิธีการทำงาน เป็นมาตรฐานที่ถูกกำหนดไว้ เรียบร้อยแล้ว ผู้ผลิตอิสระทั้งหลายในอดีตกลายเป็น เพียงบรรพบุรุษทางประวัติศาสตร์ ของลูกจ้างทั้งหลายในปัจจุบัน ลูกจ้างโรงงานอุตสาหกรรม เหล่านี้จะอยู่ภายใต้ระบบ การทำการผลิตที่เป็นจังหวะ มีเวลากำกับไว้ อีกทอดหนึ่ง ความเป็นอิสระทั้งหลาย ความเป็นตัวของตัวเอง โภยบินหนีหายนับแต่ก้าวแรกที่บรรดาลูกจ้างทั้งหลาย เขยิบ อย่างผ่านประตูโรงงาน เข้าประจำตำแหน่งหน้าที่การงานของตนแต่ละคน แล้วหลังจาก นั้นลูกจ้างก็ต้องใจจดจ่อกับงาน เคลื่อนไหวไปตามระบบ เครื่องจักร ระบบ เวลาและ ระบบงาน ที่ถูกกำหนดให้ เป็นมาตรฐานไว้แล้ว

ลักษณะงานต่างๆ อาทิ ประกอบรถยนต์ ประกอบ เครื่องใช้ไฟฟ้าหรืออื่นๆ ตามโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูง งานจะมีลักษณะกำหนดตำแหน่งของลูกจ้าง เป็นการตายตัวไปตามหน้าที่ที่แต่ละคนรับผิดชอบ ในเวลาทำงานสิ่งที่ ลูกจ้างผลิต จะเคลื่อนตัวไปตามรางที่สร้างเอาไว้ (assembly line) จนครบ วงจรของงานแต่ละงานที่มีการกำหนด เวลาไว้ ทุกคนในแต่ละตำแหน่งงาน (station) มีหน้าที่เพียงทำงานในส่วนของตนอย่างขะมักเขม้นเท่านั้น ความเร็วของงานที่เคลื่อนไป ตามรางหรือ เสียง เครื่องจักรในขณะทำงาน เป็นต้น เหล่านี้เป็นเสมือนข้อจำกัดของ การเคลื่อนไหวทางด้านสรีระของลูกจ้างโดยปริยาย

แม้แต่ในอุตสาหกรรมการฟอก ทอ ย้อม การผลิตอะไหล่ของนาฬิกา เป็นต้น ก็ล้วนแล้วแต่มีลักษณะภายในโรงงานที่ใกล้เคียงกัน ต่างกันบ้างก็ปริมาณมากน้อยของข้อ

จำกัดต่าง ๆ ในการทำงานเท่านั้น ซึ่งอาจจะแล้วแต่ประเภทของอุตสาหกรรมตลอดจนลักษณะเฉพาะของโรงงานเป็นแห่ง ๆ ไปอีกด้วย

ความทรงสนะของ เมลาเนอร์ แบบแผนทางการผลิตที่แตกต่างกันมีความสำคัญอย่างยิ่ง คอการส่งผลกระทบต่อบรรดาลูกจ้างซึ่งทำงานอยู่ในแบบแผนการผลิตแต่ละแบบ จากการศึกษาได้พบว่า ยิ่งงานมีลักษณะแบ่งย่อยมากขึ้นเพียงใด ลูกจ้างมีแนวโน้มจะพบกับความกดดันเพิ่มขึ้นเพียงนั้น (13:115-116)

ในขณะที่ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมต่างพยายามพัฒนาวิธีการของตน เทคนิคใหม่ ๆ ถูกคิดค้นขึ้นมาอย่างค่อเนื่อง ไม่อาจมีใครปฏิเสธถึงความก้าวหน้าทางวิทยาการเหล่านั้น แต่ในขณะเดียวกัน ท่ามกลางลักษณะ เป็นเหตุ เป็นผล เหล่านั้น ภาวะด้านสุขภาพของผู้ที่ทำการผลิตก็ เป็นสิ่งสำคัญไม่น้อย เช่นกัน งานวิจัยมากมายในประเทศตะวันตก ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า เทคนิคหรือแบบแผนการผลิตได้ก่อให้เกิดเงื่อนไขหลายประการ ซึ่งมีผลให้ลูกจ้างต้องประสบภาวะความรู้สึก เอ เลียน เนชัน

บ่อยครั้งมากที่ภาวะความรู้สึก เอ เลียน เนชันในบางมิติ ได้ถูกกล่าวอ้างถึงและนำมาศึกษาอธิบายต่อบรรดาลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ นอกจากมารักซ์ ซึ่งเป็นบุคคลแรกที่ชี้ว่า ยิ่งงานถูกวางแผนกำหนดไว้สำหรับคน เรามากขึ้นเพียงใด คนที่ทำงานนั้นยิ่งจะมีสภาพ เป็น เพียงชิ้นส่วนที่ห้อยติดอยู่กับ เครื่องจักรมากขึ้น เพียงนั้นแล้ว (9:179) นักคิดในรุ่นต่อมาอีกหลายต่อหลายคนยังยืนยันในแง่คิดอันเดียวกัน และมีความเห็นพ้องต้องกันว่า บรรดาลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมในปัจจุบันมีแนวโน้มจะประสบภาวะความรู้สึกไร้อำนาจมากขึ้น (11:65-69) นอกจากนั้น การทำงานถูกแบ่งย่อยหน้าที่กันมากขึ้น ก่อให้เกิดลักษณะความห่างเหินหรือมองไม่เห็น ใน เป้าหมายของสิ่งที่กำลังทำอยู่ แม้จะทำงานหน้าที่นั้น เป็นประจำทุกวันก็ตาม ลักษณะ เช่นนี้ เป็นภาวะความรู้สึกไร้ความหมายที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในแวดวงอุตสาหกรรมอย่างไม่น้อยไปกว่าภาวะความรู้สึกไร้อำนาจแต่อย่างใด (14 : 445-450) ซึ่งในท้ายที่สุดของการต้องคร่ำเคร่งซ้ำซากอยู่กับงาน อันขาดความน่าสนใจดังกล่าว ความรู้สึกรักชอบต่องานจะค่อยกลายไป เป็นความรู้สึกห่างเหินแต่มีความจำเป็นต้องใกล้ชิด เพราะสมัยปัจจุบันการทำงานนำไปสู่เป้าหมายของการมีชีวิตอยู่รอดในสังคม ทำให้มัน เกิด เป็นความกดดันซับซ้อนขึ้นมาใน

รูปของภาวะความรู้สึก เอ เลียน เนชันจากตัวเอง มิติทั้ง ๓ มิตินี้จึงกลายเป็นมิติอันสำคัญมากที่สุด เมื่อกล่าวในปริบทของลูกจ้างโรงงานอุตสาหกรรมสมัยใหม่ทั่วไปโดยปริยาย (13 : 172-173)

ด้วยตระหนักจากบทเรียนการศึกษาของนักคิดนักทฤษฎีดังกล่าว จึงเป็นความสำคัญที่จะจำเพาะขอบเขตความหมายของภาวะความรู้สึก เอ เลียน เนชันในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ไว้เพียง ๓ มิติเท่านั้น นั่นคือภาวะความรู้สึกไร้อำนาจ ภาวะความรู้สึกไร้ความหมาย และภาวะความรู้สึก เอ เลียน เนชันจากตัวเอง บนพื้นฐานของความคาดหวังว่าจะพบทั้ง ๓ มิติดังกล่าวประกอบกันขึ้นเป็นภาวะความรู้สึก เอ เลียน เนชันที่ชัดเจนเพียงพอแก่การศึกษาในประเด็นปัญหาที่มุ่งหวังไว้ต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย